

УДК 376:7.07+37.015.31

О. В. Сорока

**МОЖЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНИХ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ**

Перед Україною особливого значення набуває розв'язання низки соціальних проблем, серед яких вагоме місце займає реабілітація дітей з особливими потребами. У реабілітаційній педагогіці дітей, які потребують реабілітації, називають «особливими дітьми». Щодо терміну «люди з особливими потребами», то так здебільшого кваліфікують людей з функціональними обмеженнями (інвалідів). Науковці [13] наводять різні визначення цієї категорії людей: «неповноцінні», «неповносправні», «діти-інваліди», «люди з особливими потребами», «люди зі спеціальними потребами», «люди з функціональними обмеженнями» тощо. Ми підтримуємо думку М. Чайковського [23], який уникає психологічно деструктивного терміну «інваліди», що меншою мірою травмує психіку молодих людей, підвищує впевненість у собі, прискорює інтеграцію у відкритий соціум і адаптацію до умов нового середовища. Отже, термін «діти з особливими потребами» є найбільш прийнятним.

Згідно з державним стандартом початкової загальної освіти [15] до дітей з особливими освітніми потребами відносять такі категорії: сліпих та зі зниженим зором, глухих та зі зниженим слухом, з тяжкими порушеннями мовлення, із затримкою психічного розвитку, з порушеннями опорно-рухового апарату, розумовою відсталістю, зі складними вадами розвитку (у тому числі з розладами аутичного спектру), навчання і виховання яких здійснюється у спеціально створених умовах. У своєму дослідженні ми зосередили увагу на дітях з порушеннями опорно-рухового апарату – дитячим церебральним паралічем (ДЦП) – це група дитячих захворювань, обумовлена внутрішньоутробним ураженням головного мозку, черепно-мозковою травмою при пологах, різними захворюваннями в ранньому дитинстві. У таких дітей ступінь виразності психофізичних дефектів може варіюватися від дуже легких до вкрай важких форм, що зумовлює труднощі контролю над свідомими рухами, координуванні роботи м'язів тощо.

Загальна світова тенденція характеризується зростанням дитячої інвалідності. За даними Європейської академії дитячої інвалідності у будь-якій країні світу 2–3% всіх дітей – це діти-інваліди, ще 10–20% – діти, які мають обмежені можливості здоров'я – відхилення у неврологічному здоров'ї. Державна статистика МОЗ України констатує: дітей-інвалідів – 160 тисяч, із них з патологією нервової системи –

близько 100 тисяч. Щорічно 16 тисяч дітей отримують статус дитини-інваліда, 20% із них – з причин хвороб нервової системи, насамперед ДЦП [8].

Загальні підходи до реабілітації дітей з особливими потребами представлені у роботах Т. Єгорової, О. Крижанівської, Л. Грачова, І. Іванової, О. Лебединської, О. Польовик та інших. Особливості навчання, розвитку та соціалізації дітей з ДЦП розкриті у працях Т. Ілляшенко, І. Мамайчук, А. Обухівської, О. Романенко, О. Чеботарьової, Л. Шіпіциної та інших.

Найбільш універсальним і оптимальним засобом педагогічної реабілітації дітей з особливими потребами є арт-терапія та арт-терапевтичні технології – ігрова, пісочна, музична терапія.

Мета дослідження: визначити можливості арт-терапії і комплексних арт-терапевтичних технологій у процесі здійснення педагогічної реабілітації дітей з особливими потребами.

«Реабілітація» – термін, що бере свій початок у країнах Західної Європи і означає «відновлення» (лат. – *rehabilitation*). Під реабілітацією розуміють «комплекс заходів, що допомагають людям з фізичними вадами і хронічними захворюваннями адаптуватися до вимог шкільного навчання, професійного та суспільного життя» [11, с. 12]. Реабілітаційні заходи необхідно здійснювати, коли внаслідок гострих захворювань, травм або ушкоджень на ранніх етапах розвитку дитини відбуваються функціональні порушення. У міру прогресування хронічних захворювань і їхніх соматичних, психічних і соціальних наслідків реабілітація набуває все більшого значення.

Розрізняють різні види реабілітації: медичну, педагогічну, соціально-педагогічну, середовищну, рольову, професійну, соціальну тощо. Враховуючи, що об'єктом реабілітації в нашому дослідженні є діти з особливими потребами, ми зосередили увагу на педагогічній реабілітації. Науковці по-різному трактують цю дефініцію. Так В. Шпак розглядає педагогічну реабілітацію як процес відновлення здібностей дитини до нормальної поведінки та розвитку шляхом цілісної організації її життєдіяльності» [25]. С. Харченко та Л. Яковлева визначають педагогічну реабілітацію як процес, що здійснюється шляхом цілеспрямованого застосування психолого-педагогічних засобів і прийомів із неодмінним використанням прикладних медичних знань [22]. М. Паатова розуміє реабілітацію як відновлення активності дитини як суб'єкта своєї життєдіяльності [12].

М. Фролов вважає, що ідеї педагогічної реабілітації набувають провідного значення не лише в роботі з дітьми, які мають проблеми розвитку, але й для масової середньої школи, для поглиблення її реабілітаційної функції, оскільки вона покликана допомогти учневі зорієнтуватись у складному й суперечливому світі, знайти вихід із кризової ситуації [21]. Стосовно дітей з особливими потребами, то для них доцільним буде створення таких умов у навчальному закладі, які б

сприяли відновленню природного потенціалу, розвитку пізнавальних, фізичних, емоційних і духовно-моральних сил, поєднуючи при цьому навчальний і реабілітаційний процеси.

Протилежною є думка Д. Стадник щодо проведення реабілітації в спеціальних корекційних закладах, оскільки комплексний підхід до педагогічної реабілітації не спрацьовує в умовах загальноосвітньої школи через відсутність потрібних спеціалістів, масовість процесу, і тому спонукає до подальшого пошуку принципово відмінного рішення, коли за збереження інтеграції зусиль ключовою фігурою став би соціальний педагог, який безпосередньо працює з дитиною [19].

Педагогічна реабілітація, на думку В. Шпак, передбачає встановлення довірливих взаємин із дитиною, створення в неї ситуації успіху, формування позитивної самооцінки, мотивації досягнення, індивідуальну допомогу щодо підвищення рівня успішності, розвиток моральних уявлень, вироблення адекватних навичок поведінки і спілкування, підвищення рівня саморегуляції [25].

Ми переконані, що якомога раніше організована рання діагностика і комплексна реабілітація в умовах загальноосвітньої школи дадуть змогу не тільки коригувати наявні відхилення в розвитку, але й попередити появу вторинних порушень, зменшити ступінь соціальної дезадаптації дітей, досягти максимально можливого для кожної дитини рівня загального розвитку, освіти, інтеграції в суспільство.

В якості реабілітаційного засобу пропонуємо використовувати арт-терапію і арт-терапевтичні технології. Під арт-терапією розуміємо «інноваційну освітню технологію «лікування» засобами образотворчого мистецтва, а саме малюнком, графікою, живописом, скульптурою для гармонійного розвитку особистості. Як допоміжні засоби в арт-терапії використовуються музика, казка, танець, гра, драма тощо» [18, с. 34].

Арт-терапевтичні заняття для дітей з ДЦП необхідно проводити за спеціально розробленою структурою, яка є подібною до класичної арт-терапевтичної сесії. При цьому вони не повинні перевищувати 25–30 хв. і мати такі етапи:

- 1) організаційний момент;
- 2) нормалізація тону кистей рук, масаж пальців, пальчикова гімнастика;
- 3) повідомлення теми, вступна бесіда, розповідь, пояснення;
- 4) демонстрація об'єкта, пояснення послідовності роботи;
- 5) самостійна практична діяльність;
- 6) підведення підсумків заняття [4].

Під час малювання відбувається вдосконалення тонкої моторики рук. Незважаючи на важкі рухові розлади і порушення просторового сприйняття, діти з ДЦП охоче займаються образотворчою діяльністю, оскільки так вони можуть виразити свій внутрішній світ, поділитися думками, втілити мрії. У процесі занять арт-терапією формуються

впевненість, акуратність, посидючість, цілеспрямованість, працьовитість, одночасно з цим відбувається вдосконалення рухів кисті і пальців.

Педагог-реабілітолог, який проводитиме арт-терапевтичне заняття, має враховувати такі аспекти:

- пам'ятати і усвідомлювати про труднощі дитини в реалізації можливостей своїх функціональних систем;
- розробити завдання для корекційно-реабілітаційної роботи з арт-терапії;
- допомогти дитині самостійно вибрати завдання;
- підібрати індивідуальні арт-терапевтичні технології, які конкретна дитина спроможна виконати і отримати результат;
- створювати позитивну психологічну атмосферу на занятті;
- встановити з дитиною доброзичливі стосунки;
- регламентувати роботу дитини, що дасть змогу підвищити її увагу.

Головною характеристикою арт-терапії, на нашу думку, є інтегративність, оскільки у структурі арт-терапевтичного заняття можуть бути використані в якості допоміжних гра, музика, казка. Саме тому арт-терапевтичні технології охоплюють ігрову, пісочну, казкову, музичну, театралізовану, танцювально-рухову, фототерапію, які є допоміжними (комплексними) при проведенні арт-терапевтичного заняття, оскільки вони інтегровані у його структуру [18, с. 98].

Вчені [20, с. 65] переконані, що кваліфіковане, своєчасне використання арт-терапевтичних технологій у роботі з дітьми дасть можливість сформулювати позитивну «Я-концепцію»; забезпечить емоційне благополуччя дітей у школі; знизить прояв тривожних і агресивних тенденцій; допоможе розвинути пізнавальні, соціальні та емоційні функції, комунікативні навички; активізує творчий потенціал. Ми вважаємо, що арт-терапевтичні технології доцільно використовувати у процесі педагогічної реабілітації дітей з ДЦП, причому це можна здійснювати як в умовах звичайної загальноосвітньої школи, так і спеціальному реабілітаційному центрі.

Існує чимало корекційно-терапевтичних технологій, що використовують у педагогічній реабілітації. Охарактеризуємо деякі з них. Серед найбільш поширених можна назвати ігрову терапію – технологію психотерапевтичного впливу на дітей з використанням гри. Ігрова терапія досить ефективна при лікуванні дитячих розладів, її застосування допомагає дітям висловити свої конфлікти і почуття в процесі малювання, гри з іграшками та вигадкування історій [7]. За результатами досліджень О. Шапран та Ю. Шапран, ігротерапія позитивно впливає на психо-емоційну сферу дитячого організму [24]. Психологи [9] усвідомлюють розвивальні, гармонізувальні і зцілювальні можливості ігор; у процесі гри діти опановують нові соціальні ролі та розкривають свій внутрішній світ.

Вчені [6] вважають, що ігрова терапія є найбільш ефективною технікою дитячого віку, тому що вона наближена до реальності й потреб дитини у грі. Мета ігрової терапії, на думку Є. Вдов'євої [1] – не змінювати і не переробляти дитину, не вчити її спеціальних поведінкових навичок, а дати можливість «прожити» у грі ситуації, що хвилюють її, при повній увазі та співпереживанні дорослого.

Вивчаючи дитячу гру, К. Шефер дійшов висновку, що мислення дитини більш образно і конкретно, ніж мислення дорослого, тому вона використовує гру, малювання і маніпуляцію з різними матеріалами як спосіб осмислення дійсності.

Враховуючи той факт, що гра є найулюбленішим видом діяльності дітей, її можна використовувати для розвитку дрібної моторики дітей з ДЦП (штовхати, тягнути, перевертати предмет, тримати його і випускати з рук, грати з водою, опускати предмети в отвір у коробці, брати дрібні предмети двома пальцями, виконувати нескладні пальчикові ігри тощо). Правильно підібрані й добре організовані ігри (сюжетно-рольові, театралізовані, рухливі) сприяють усебічному гармонійному розвитку дітей з ДЦП, допомагають сформувати необхідні для життя уміння й навички.

Однією з комплексних арт-терапевтичних технологій, яку можна проводити з дітьми з ДЦП, є пісочна терапія – це спосіб спілкування зі світом і самим собою; спосіб позбавлення внутрішнього напруження, що підвищує впевненість у собі та відкриває нові шляхи розвитку. Пісочна терапія дає можливість торкнутися внутрішнього, справжнього «Я», відновити свою психічну цілісність [14, с. 8].

Організація занять у пісочниці має такі переваги для дітей з ДЦП:

- посилюється бажання дитини дізнаватися про щось нове, експериментувати і працювати самостійно;
- розвиваються «тактильна чутливість» як основа розвитку «ручного інтелекту», пізнавальні функції (сприйняття, увага, пам'ять, мислення), а також мова і моторика, предметно-ігрова діяльність, що в подальшому спричиняє розвиток сюжетно-рольової гри та комунікативних навичок дитини;
 - «заземлюється» негативна енергія [17, с. 91];
 - створюється природне середовище, в якому дитина відчуває себе комфортно і захищено, проявляє творчу активність;
 - «оживляються» абстрактні символи: літери, цифри, геометричні фігури;
 - створюються можливості для реального програвання різних ситуацій разом з персонажами казкових ігор [3, с. 7], умови для запобігання швидкої втомлюваності, зниженню працездатності дітей [10].

Елементи пісочної ігротерапії можна використовувати в навчально-виховному та корекційно-розвивальному процесі початкової школи з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів з ДЦП,

формування позитивно-емоційного ставлення до освітнього процесу, встановлення довірливих стосунків у системах «учитель – учень», «учень – учні», підвищення самооцінки, покращення психологічного самопочуття тощо. Дітям можна запропонувати досліджувати властивості предметів і геометричних фігур; вони можуть малювати на піску або створювати аплікації з кольорового піску або манки, вигадуючи композиції з використанням природних матеріалів. Важливим є те, що в процесі малювання на піску дитина позбавляється емоційної напруги, у неї зменшуються або зникають страхи, комплекси, розвивається впевненість у собі.

Для дітей, які є близькими до так званого «художнього типу», ефективними засобами розвитку емоційно-почуттєвої сфери є музикотерапія – напрям психотерапії, що об'єднує ідеї гуманістичної особистісно орієнтованої педагогіки з окремими психотерапевтичними технологіями та займається адаптацією технологій психотерапії до проблем дитячого віку (проблеми соціалізації, почуття неповноцінності, відчуженості у соціальних контактах, тривожності тощо). Категорія музикотерапії використовується у сучасній психолого-педагогічній науці як інтегроване поняття, що об'єднує «музику» і «терапію» [16]. На думку Н. Євстігнеєвої, музикотерапія вивчає можливості музичного мистецтва в управлінні психічним станом дитини, «лікує», певним чином соціалізуючи її [5].

Л. Виготський [2] наголошував на виховному потенціалі музики, що традиційно використовується педагогікою, тому що емоції, які виникають у процесі спілкування з музикою, опосередковано спонукають особистість до здійснення майбутніх дій, формують сьогодні певну установку на майбутнє.

На нашу думку, музикотерапія має суттєві можливості для активізації розумової діяльності дітей з ДЦП, підвищення їхньої працездатності, самооцінки, емоційної саморегуляції, особистісного розвитку, корекції міжособистісних стосунків тощо.

Музикотерапію можна проводити у рецептивній (пасивній), активній та інтегративній формах. Для дітей з ДЦП в умовах початкової школи перевага надається рецептивній музикотерапії, що може бути представлена комунікативною (спільне прослуховування музики, спрямоване на підтримку контактів взаєморозуміння і довіри) і регулятивною (яка сприяє зниженню нервово-психічного напруження) видами.

Поєднання арт-терапії з музикотерапією дає змогу розвивати правопівкульний (образний) тип мислення. Для цього корисним є малювання під музику. Можна використовувати спокійну класичну музику для релаксації, а короткі і яскраві музичні фрагменти – для активізації уваги дітей, при цьому важливо враховувати їхній емоційний стан. Слід наголосити, що бажаного терапевтичного ефекту можна досягти лише за умови щоденного впровадження музикотерапії під час

інших видів діяльності – малювання, ліплення, конструювання, виконання фізичних вправ тощо. При цьому музичний супровід не тільки забезпечить створення цілющої атмосфери, особливого терапевтичного клімату, а й слугуватиме головним інструментом для реалізації необхідних змін у внутрішньому стані дітей.

Названі вище комплексні арт-терапевтичні технології мають терапевтичні, навчальні і розвивальні можливості, а їх вдале поєднання дасть змогу дітям з ДЦП зменшити внутрішню напругу, агресію, тривожність, відновити життєві ресурси.

Список використаної літератури

- 1. Вдовьева Э.** Не дайте ребенку стать «трудным» / Э. Вдовьева // Дошкольное воспитание. – 1998. – № 5. – С. 54–56.
- 2. Выготский Л. С.** Психология искусства / предисл. А. Н. Леонтьева ; [ред. В. Иванов]. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Искусство, 1968. – 576 с.
- 3. Грабенко Т. М.** Коррекционные, развивающие адаптирующие игры / Т. М. Грабенко, Т. Д. Зинкевич-Евстигнеева. – СПб. : Детство-пресс, 2004. – 64 с.
- 4. Грошенко И. А.** Изобразительная деятельность во вспомогательной школе: учеб. пособие для студентов дефектологии / И. А. Грошенко ; отв. ред. И. В. Жуков. – М. : Просвещение, 1982. – 168 с.
- 5. Євстигнєєва Н. І.** Підготовка майбутнього вчителя до використання музики як засобу саморегуляції функціонального стану учнів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Наталія Іванівна Євстигнєєва. – Вінниця, 2005. – 26 с.
- 6. Киселева М. В.** Арт-терапия в работе с детьми / М. В. Киселева. – СПб. : Речь, 2007. – 160 с.
- 7. Комер Р.** Общая психология: глоссарий [Электронный ресурс] / Р. Комер. – Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/40>
- 8. Корицький Г. І.** Сучасний стан щодо надання допомоги дітям з особливими потребами в Тернопільському регіоні / Г. І. Корицький // Ліки України. – 2013. – №3 (169). – С. 71–74.
- 9. Кэджусон Х.** Практикум по игровой психотерапии / Х. Кэджусон, Ч. Шефер. – СПб. : Питер, 2001. – 416 с.
- 10. Мірошніченко Т. В.** Навчально-виховний потенціал педагогічної пісочниці у змісті професійної підготовки педагога / Т. В. Мірошніченко // збірник наукових праць Полтавського нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка (Серія : Педагогічні науки). – 2011. – Вип. 8. – Частина II. – С. 218–223.
- 11. Основы** социальной реабилитации и профориентации: учебное пособие / О. В. Трошин, Е. В. Жулина, В. А. Кудрявцева. – М. : ТЦ Сфера, 2005. – 384 с.
- 12. Паатова М. Э.** Социально-педагогические основы реабилитации девиантных подростков : монография / М. Э. Паатова. – Saarbrücken: LAMBERT Academic Publishing GmbH & Co, 2011. – 164 с.
- 13. Пальчевський С. С.** Соціальна педагогіка: навчальний посібник / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 560 с.
- 14. Пісочна** терапія в роботі з дошкільниками / Упоряд. Л. А. Шик, Н. І. Дикань, О. М. Гладченко, Ю. М. Черкасова. – Харків : Вид. група «Основа», 2010. – 127 с.
- 15. Постанова** Кабінет

міністрів України № 607 від 21 серпня 2013 р. «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>

16. Психотерапевтическая енциклопедия / под ред. Б. Д. Карвасарского. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 752 с. **17. Сакович Н. А.** Технология игры в песок. Игры на мосту / Н. А. Сакович. – СПб. : Речь, 2006. – 176 с. **18. Сорока О. В.** Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 / Ольга Вікторівна Сорока. – Тернопіль, 2016. – 534 с. **19. Стадник Д. О.** Педагогічний зміст реабілітації дезадаптованих дітей в умовах освітнього середовища / Д. О. Стадник // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (Серія: Психолого-педагогічні науки). – 2012. – № 6. – С. 149–154. **20. Старикова С. В.** Развитие профессиональной компетентности будущего социального педагога средствами арт-технологий : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Светлана Владимировна Старикова. – М., 2008. – 200 с. **21. Фролов М.** Реабілітаційний фактор життєвого становлення молодого покоління / М. Фролов // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. – К. : Контекст, 2000. – 336 с. **22. Харченко С. Я.** Проблемы современной реабилитационной педагогики / С. Я. Харченко, Л. Л. Яковлева. – Луганск, 2002. – 80 с. **23. Чайковський М. Є.** Соціально-педагогічні умови реабілітації студентів з особливими потребами : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Михайло Євгенович Чайковський. – Київ; Інститут проблем виховання АПН України, 2006. – 18 с. **24. Шапран О.** Деякі аспекти соціальної адаптації дітей в Україні / О. Шапран, Ю. Шапран // Соціальна педагогіка і адаптивність особистості : збірник наукових праць. – Суми : Мрія, 1994. – С. 337–342. **25. Шпак В. П.** Реабілітаційна педагогіка : навчальний посібник / В. П. Шпак. – Полтава : АСМІ, 2006. – 328 с.

Сорока О. В. Можливості комплексних арт-терапевтичних технологій у педагогічній реабілітації дітей з особливими потребами

У статті визначено можливості арт-терапії і арт-терапевтичних технологій у педагогічній реабілітації дітей з особливими потребами. Розкрито суть понять «реабілітація», «педагогічна реабілітація». Запропоновано проводити педагогічну реабілітацію в умовах масової загальноосвітньої школи для дітей з ДЦП. Встановлено, арт-терапевтичні заняття для означеної категорії дітей необхідно проводити за спеціально розробленою структурою, розрахованою на шість етапів. Оскільки арт-терапевтичні заняття є інтегративними, вони можуть одночасно поєднувати арт-терапію, ігрову і музичну терапію. З'ясовано, ігрова та пісочна терапія допомагають розвивати дрібну моторику дітей з ДЦП,

формувати їхні комунікативні навички; музикотерапія покращує емоційний настрій, розслаблює і зменшує прояви негативної енергії.

Ключові слова: педагогічна реабілітація, арт-терапія, арт-терапевтичні технології, ігрова терапія, пісочна терапія, музикотерапія, діти з особливими потребами, діти з ДЦП.

Сорока О. В. Возможности комплексных арт-терапевтических технологий в педагогической реабилитации детей с особыми потребностями

В статье определены возможности арт-терапии и арт-терапевтических технологий в педагогической реабилитации детей с особыми потребностями. Раскрыта суть понятий «реабилитация», «педагогическая реабилитация». Предложено проводить педагогическую реабилитацию в условиях массовой общеобразовательной школы для детей с ДЦП. Установлено, арт-терапевтические занятия для указанной категории детей необходимо проводить по специально разработанной схеме, рассчитанной на шесть этапов. Поскольку арт-терапевтические занятия являются интегративными, они могут одновременно сочетать арт-терапию, игровую и музыкальную терапию. Выяснено, игровая и песочная терапия помогают развивать мелкую моторику детей с ДЦП, формировать их коммуникативные навыки; музикотерапия улучшает эмоциональный настрой, расслабляет и уменьшает проявления негативной энергии.

Ключевые слова: педагогическая реабилитация, арт-терапия, арт-терапевтические технологии, игровая терапия, песочная терапия, музикотерапия, дети с особыми потребностями, дети с ДЦП.

Soroka O. Opportunities of Complex Art-therapeutical Technologies During Pedagogical Rehabilitation of Children With Special Needs

There is defined in the article the opportunities of art-therapy and art-therapeutical technologies during pedagogical rehabilitation of children with special needs. According to the national standard of primary basic education there are different categories that refer to children with special needs. There are such categories as children with muscle-skeleton disorder – infantile cerebral paralysis (ICP). It is discovered the core of such notions as “rehabilitation”, “pedagogical rehabilitation” that is a process of child’s capacities recovery to normal behavior and development by means of integral organization of his vital activity. It is suggested to conduct the pedagogical rehabilitation in the context of general academic school for children with ICP. It is defined that art-therapeutical lesson for definite category of children should be conducted in a special way where there are six stages. In as much art-therapeutical lessons are integrative, it is possible to combine art-therapy, play and music therapies. It is defined that play and sand therapies develop fine hands’ motor skills of children with ICP. They can also form their

communicative skills. Music therapy enhances mood, it can help to calm down and diminish negative energy.

Key words: pedagogical rehabilitation, art-therapy, art-therapeutical technologies, play therapy, sand therapy, music therapy, children with special needs, children with ICP.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Поліщук В. А.

УДК 316.614–053.5:316.77

А. В. Тадаєва

ПРОФІЛАКТИКА КІБЕРТРЕТИРУВАННЯ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ В ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

XXI ст. характеризується переходом до інформаційного суспільства, де головною цінністю є інформація і, як наслідок, нове знання. Людина має можливість швидко отримувати її за допомогою Інтернету, який, в свою чергу, кардинально змінює процес соціалізації особистості. Найактивнішими користувачами Інтернет-простору є діти та молодь, а підлітковий вік в онтогенезі є одним із найскладніших. Вплив Інтернету, як мегафактору соціалізації, на дітей підліткового віку є неоднозначним, адже віртуальний простір з однієї сторони уможлиблює доступ до цінностей інформаційного суспільства, а з іншої сторони підлітки в силу вікових особливостей проявляють віктимну та девіантну поведінку, найактуальнішим прикладом такої поведінки є феномен кібертретирування, який набуває обертів у середовищі дітей підліткового віку.

Проблему соціалізації людини в Інтернет-просторі досліджують вчені Європи та США вже з середини минулого століття, але на пострадянському просторі її вивчення лише розпочинається й має переважно теоретичний характер. Так, серед зарубіжних науковців Д. Ліклідер, Р. Тейлор аналізували вплив першої комп'ютерної мережі Агранет на людину; Д. Гумперт, Р. Каскарт, С. Кейслер, В. Орликовський, Л. Спроул, М. Туроф, С. Хілтз, Д. Ятєсь досліджували взаємодію в системі «людина-комп'ютер». На пострадянському просторі Е. Белінська, А. Войскунський, Л. Гур'єва, А. Жичкіна, Н. Носов розглядають соціальні та психологічні наслідки комп'ютерної діяльності й спілкування. Психовікові особливості дітей підліткового віку досліджували І. Булах, Є. Ємельянова, Г. Мільчекська, О. Сергеєнкова, В. Сухомлинський та інші; особливості соціалізації дітей та молоді в умовах інформаційного суспільства розглядають Н. Гавриш,